

" - - så som och blifva vidh deres vanlige rätt, lagd och gamle privilegier och frijheter oturberade och obehindrade, så vijda de icke löpa eller strida contra leges fundamentales af Sveriges crono, medh hvilcke desse cederade landh och län till evärderlig tidh här effter incorporeras skole. - - "

Utdrag ur 9:e artikeln av fredstraktaten i Roskilde den 26 februari 1658, utvisande de skånska landskapens framtida jurisdiktion.

TRAGEDIN I ROSKILDE

Den danska nationalstaten amputeras, men Skånelands folk tillförsäkras skriftligen rätten att "- blifva vidh deres vanlige rätt, lagd och gamle privilegier och frijheter -".

Redan då Karl X Gustav steg iland på Själlands jord i februari 1658 började de första fredsunderhandlingarna. Den svenske kungen ställde dock upp så hårda villkor att de danska underhandlarna, Jochum Gersdorf och Christian Skeel, måste återvända till Köpenhamn för konsultationer med Fredrik III. Under det svenske kungen tog högkvarter i Torslunda Magle, ett par mil från Köpenhamn, återupptogs fredsunderhandlingarna i Taastrups prästgård den 16 februari och två dagar senare undertecknades här ett preliminärt fredsavtal.

På svensk sida deltog den danske överlöparen och landsförrädaren Corfitz Uldeld men då försedd med titeln svenskt geheimeråd och amiral Sten Bielke, med sina medhjälpare hovrådet Peter Julius Coyet och statssekreteraren Edvard Ehrensteen. På dansk sida fanns rikshovmästaren Jochum Gersdorf och riksrådet Christian Skeel. I egenskap av medlare fanns ytterligare två parter med vid bordet nämligen, Cromwells kanslisekreterare, engelsmannen Philip Meadowe och svenskarnas speciella skyddsmakt Frankrike, representerad av franske ambassadören chevalier de Terlon.

Det var förfärliga villkor som uppställdes för Danmark. I territoriellt avseende ställdes man inför att skilja de gamla riksdelarna Skåne, Halland, Blekinge, Bornholm, Bohuslän och Trondhjems län i Norge från det gamla moderlandet. I sin egenskap av förste kommissarie, yrkade Ulfeld på svenskarnas vägnar ursprungligen att hela Norge skulle avträdas! Dessutom krävde svenskarna Möen, Saltholm och Ven samt öarna i Kategatt och Kalö län på Jylland och slutligen också Island samt Ditmarsken och Delmenhorst och grevskapet Pinneberg i Holstein.

Kraven kan jämföras med Karl X Gustavs ursprungliga planer på Danmarks totala delning, sådana de yppade sig i hans brev den 3 augusti från huvudkvarteret i Wedel till protektorn von Friesendorff i England. Kungen avsåg att "för sig själv" behålla Skåne, Halland och Blekinge och av Norge Bohuslän och Trondhjems län samt Christiania med omgivande bygder. Norra Jylland, med undantag för vissa delar, erbjöd han Cromwell i England. Återstoden av Jylland, Fyn och hertigdömena i söder skulle hertigen av Gottorp få övertaga. Resterna av det urgamla danska riket kunde han "skänka" som "gåvor" till en eller annan förbunden eller utdela dem mellan "småfurstar". Var Själland skulle hamna under

den auktionen låg i öppen dager. Som vi har sett av det föregående fick emellertid den svensk-tyske landsomstörtaren redan i inledningen ge upp planerna på att utplåna det danska riket. Vi kan vara helt övertygande om, att han gjorde det av tvång och i vetskap om, att Danmarks allierade Brandenburg och Österrike var på väg att sluta upp med aktivt militärt ingripande mot vettvillingens planer på totalt herravälde kring Östersjön.

Alla de sistnämnda kraven, således från yrkandet om hela Norge till yrkandena i Holstein, fick svenskarna lämna därhän under de avslutande förhandlingsdagarna mellan den 18 och den 26 februari. Detta trots att de framförts som oavvisliga krav. Bakom skyntar förvecklingar i form av Brandenburg och Österrike, som var på väg att sluta upp på Danmarks sida. Svenske kungen befann sig de här dagarna i tidsnöd av sådan art att han snabbast möjligt, till och med till priset av eftergifter, var beredd att underteckna fredsslutet i Roskilde. Svenskarna visste nämligen, genom uppsnappade depescher, att hjälpen till Danmark var omedelbart förestående!

Dessa ödesdigra februaridagar svävade tyvärr den danska riksledningen i okunnighet om, de viktiga förhandlingar som förts i Berlin under december månad 1657. Härigenom avtalades gemensamt uppträdande på Danmarks sida av Brandenburg och Österrike. I Köpenhamn kände man heller inte till något om den efterföljande alliansen i Berlin av den 5 februari 1658, om att 23000 man skulle sändas mot danska gränsen som hjälp mot det svenska strupgreppet. I kapp med tiden och på mindre än tre dagar lyckades svenskarna under hot genomföra förhandlingarna i Taastrup, vilka därefter under lika svår tidsnöd och till priset av stora eftergifter från svenskarnas sida stadfästes i Roskilde!

Tragedin i Roskilde var minst sagt enorm för Danmarks och Skånelands vidkommande. Med klarsynthet insåg Johan Gersdorf vad som skedde i de ödesdigra minuter han lade sin hand på pappret för underskrift. Det fanns i den stunden fog för Gersdorf, att citera kejsar Neros bevingade ord när denne skulle underteckna en dödsdömds avrättningsorder. - "Quam vellem nescire litteras", - "Jag önskar att jag inte kunde skriva"! Det berättas, att Gersdorf i samband med sin underskrift viskade just denna latinska sentens till Meadowe. Hundratusenden i de nyerövrade landskapen skulle samfällt i den stunden ha ställt sig bakom uttalandet, om de givits någon som helst möjlighet till detta. Men det som skedde i Roskilde var förborgat för det folk som direkt berördes av dessa pennstreck. Deras talan fördes av ingen. Det var heller inte någon som frågade efter deras mening eller hur de skulle uppleva budskapet, att den sekelärvda fienden äntligen lyckats i sitt uppsåt. Den 26 februari 1658 kan därför betecknas som en katastrofdag i mer än ett avseende. Det var också den dagen Skånelands folk överläts av sitt gamla moderland, trots alla de offer man i århundraden staplat för att få leva i fred inom sina landamären.

Den dagen blev även en av orsakerna till Danmarks tillbakagång. Det säger sig självt eftersom riket delades på mitten. Skåneiland var mer än ett gränsland, snarare ett huvudland, mer än Jylland någonsin var.

Danmark överlät dock inte sina östansundska länder helt utan villkor. Det visade sig nämligen, att svenskarna inte kunde vinna, de i förhållande till moderlandet stora landavträdelserna utan förbehåll. Efter de danska yrkandena tillkom nämligen fördragets artikel 9, vilken tillförsäkrade folket i de erövrade danska

provinserna rätten att förbliva vid sina ursprungliga privilegier samt dansk lag och kyrkoordning. Svenske kungen utfäste sig vid fredsslutet, snarare att öka än förminska dessa i skriftlig form utlovade rättigheter. I hävderna kan man emellertid finna åtskilliga exempel på att avtal och svenska makthavare vid den här tiden, enbart var till för en av parterna nämligen, den starkaste och slugaste och mest skrupelfrie.

Artikelns bestämmelser i dessa avseenden karakteriseras av svenska eftergifter med jämförelse av Taastruptraktatens ursprungliga lydelse enligt 13 §. På grund av oenighet i denna och ett par andra frågor var förhandlingarna i Roskilde till och med i fara att avbrytas. Svenskarna avsåg med sitt förslag till skrivning att skärpa de rättigheter, som utlovades folket i det östansundska Danmark. Franske medlaren Terlon ingrep och lyckades förmå svenskarna att acceptera de danska kraven som gick ut på att invånarna skulle få "blifva vidh deres vanlige rätt - - -" etc. Vidare enades man om ett tillägg på danskt yrkande som fick texten, "Kungl. Maj:ts i Sverige nådigste benägenhet snarare deras villkor att förbättra än förringa". Den avgörande faktorn bakom de svenska eftergifterna beträffande Skånelands politiska status, kan sökas i den kapplöpning med tiden som förhandlingarna fördes i. Eftergifterna kunde med tiden komma att förändras i sådan grad, att de till sin natur inte blev något annat än några skrivna ord på ett papper, utan förpliktelse för den part som gick med på denna papperseftergift. Sveket mot Skånelands folk började redan innan namnteckningarna kommit på pränt i Roskilde och där bakom skymtar beprövade män med erfarenhet att bryta avtal, män utan samvetsbetänkligheter som den före detta pfalzgreven, den danske landsförrädaren Korfitz Ulfeid, som arbetade helt i egen sak, och inte att förglomma den rovgiriga svenska högadeln här representerad av Sten Bielke.

Roskildefreden, egentligen en frukt av rent romanlika förlopp, försatte troligen stora delar av Europa i förundran över hur något sådant kunde hända. Skånelands folk å andra sidan, behövde tid för att sansa sig efter en sådan egendomlig och helt oväntad regeringsförändring, som för det vanliga folket måste ha upplevts som uppvaknandet efter en ond dröm. Hundratusentals danskar eller Skåneländare tvingades då byta nationalitet över en natt. De som inte lät sig tvingas kom att utöka redan befintliga friskytteskisar av okuvliga motståndsmän, vilka därmed i mer än en bemärkelse blev skottavlor för landets nya makthavare i såväl förfluten som nuvarande tid.

Bestörtningen i Skåne måste ha varit obeskrivlig, delvis beroende på att 1657 års krigföring i landskapet varit förhållandevis förmånlig för de danskskånska styrkorna. Men till stor del kan den säkert spåras i rädslan för framtiden under en månghundraårig förtryckare. Man har därför full förståelse för den skånske prästman som då han fick kännedom om fredsslutets följder helt spontant skrev i sin kyrkobok: "Gud förbarme sig över oss!"

Prästmannens farhågor skulle också mycket snart komma att besannas. Kanske hade han Predikarens ord i minnet: "Ytterligare såg jag under solen att på domarsätet rådde orättfärdighet, och på rättfärdighetens säte orättfärdighet. "